

Софийски университет Св.“Кл. Охридски“

Философски факултет

„Катедра Политология“

Веселена Емилова Делийска

**Интеграцията на Скандинавските страни в ЕС(1972-2016 г.).
Евроскептицизмът и влиянието му върху партийните системи.**

Автореферат

на дисертационен труд на тема:

**„Интеграцията на Скандинавските страни в ЕС(1972-2016 г.).
Евроскептицизмът и влиянието му върху партийните системи.“**

за придобиване на научната степен

„доктор на политическите науки“ по шифър 05.11.02

София 2018

Увод

Традиционно силният евроскептицизъм в скандинавските страни (Дания, Норвегия, Швеция и Финландия) е интересен обект на изследване и от особено важно значение е неговият интензитет и каква посока на развитие той ще поеме. Настоящото изследване отива и по-далеч, като проследява какво е отражението на евроскептицизма върху партийните системи на страните и какви са неговите особености. Влиянието на скандинавските страни в ЕС все повече нараства, тъй като те много бързо извървяха преход от селски страни към индустриализирани и урбанизирани градски общества. По този начин те дават своето значение и пример чрез немарксисткият вид социализъм и обществото на благоденствието. Всичко това превръща този регион в интересен обект на изследване. Предизвикателствата са още по-големи ако се вземе под внимание силната взаимосвързаност между страните, както и всеобщият прагматизъм и функционализъм, който доминира.

Основна цел на изследването е да докаже, че евроскептицизмът е съществен политически фактор в изброените страни. В следствие на това, партийните системи на страните биват силно повлияни, а от друга страна наличието на евроскептицизъм дава своето отражение и на европейско ниво и определя посоката на интеграционния процес. Проявяването на скептицизъм увеличава възможностите за замразяване на интеграцията при някои страни, а при други би могло да се стигне и до дезинтеграция.

Настоящото изследване проследява интеграционния процес на скандинавските страни в ЕС, където обект на изследване ще бъдат Дания, Швеция, Финландия и Норвегия. Тези страни са доста различни по отношение на интеграцията си към ЕС. Финландия участва и в общата валутна политика на Съюза за разлика от Швеция и Дания. Дания пък се ползва с четири изключения от договорите на ЕС, което я прави особен случай на изследване, а от своя страна Норвегия два пъти отказва да се присъедини към ЕС и процесът на интеграция все още е в процес на утвърждаване. Въпреки разликите, това което обединява скандинавските страни е регионалният скептицизъм към ЕС както и това, че те са склонни да проявяват затрудненията, които интеграцията изпитва. Дори ако критериите за

интеграция към ЕС се отнасят до приемане или неприемане на някои договори, то на национално ниво общественото мнение и партийните системи изглеждат силно повлияни от отношението към ЕС. Може да се говори за един нов вид кливидж¹, който устойчиво присъства в политическата система на скандинавските страни и я повлиява силно. Последното е най-изразено в Норвегия. Втората основна задача, която това изследване си поставя е да проследи влиянието на евроскептицизма в региона върху партийните системи на отделните страни.

В обобщение, настоящото изследване ще има за цел да отговори на два основни въпроса. Първият е какви са основните причини за проявяването на евроскептицизъм в гореизброените страни, и вторият по-какъв начин той се отразява върху партийните им системи. Основно намерение е разработването на темата в по-широк спектър и обогатяване на научната литература.

Избор на научен метод

Изследването ще използва т.нар. “process tracing technique”². Тази научна техника спада към качествените методи на изследване. Тя предоставя възможност за създаване и тестване на теории, за тестване основния контекст и за извеждане на кохерентни изводи. Този метод изглежда най-подходящ за подобно изследване поради добрата възможност да се изследва интеграционния процес като променлива. Ще имаме възможност да се връщаме в самото начало и да очертаем основните важни точки в процеса на интеграция.

Както Александър Джордж и Андрю Бенет твърдят предимство на този метод е, че той провежда задълбочен анализ на съответен обект, като го разглежда из основи и се съсредоточава изцяло в неговите вътрешни измерения в конкретния контекст (Bennett, 2008, 702-21). По този начин се акцентира върху самия процес, а не върху външни влияния, които биха могли да го направляват. За последното допринася и процесът на “soaking and poking” (Fenno, 1978, 40), който можем да преведем от английски език като “просмукване и промушване” на дадено явление. Той ясно показва силен стремеж към задълбочен анализ.

---

¹ От фр. *clivage*, в политическата наука - разцепване на избирателите в противоположни блокове.

² Методологична техника за проследяване в дълбочина на даден процес, който е обект на изследване. Тя спада към качествените изследвания.

За да проследи процеса на интеграция в ЕС изследването ще очертае основните стъпки, което ще ни позволи да наблюдаваме промени и цикли в анализа. Ако трябва да се обясни казаното до тук с езика на променливите, тази техника поставя следния въпрос: по какъв начин променливата X създава условия, които довеждат до съществуването на Y ? Като приложим последното към темата на изследването въпросът става следния: по какъв начин процесът на интеграция създава евроскептицизъм? И вторият въпрос, на който този метод ще потърси отговор е: по какъв начин евроскептицизмът се отразява върху партийните системи в скандинавските страни и тяхните решения?

Този качествен метод има за цел да изследва даден процес като свързва независимата променлива с резултата на зависимата. Ако променливите се операционализират в темата на изследването, то независимата променлива ще бъде интеграцията към ЕС, а зависимата ще бъде скептичното отношение към интеграционния процес. Средствата, които ще бъдат използвани за целите на анализа са както теорията на европейската интеграция, така и реалните политически процеси в изброените страни. Обект на изследване ще бъдат евроскептичните партии и тяхното влияние върху политическия и обществен живот. Като допълнителни методи за анализ са използвани политически документи, договори, академична литература и вторичен анализ на изследвания.

Съдържание на дисертационния труд

Структурата на дисертацията се определя от поставените задачи. За да се изясни понятието евроскептицизъм, трябва да се разбере характера на европейския интеграционен процес, т.е. какво се разбира под европейска интеграция и какво в нейните рамки би следвало теоретично да се осмисли като евроскептицизъм. Оттам на второ място конкретно как тези виждания се отнасят към обществените нагласи в избраните страни по повод на ЕС и как тези обществени нагласи се отразяват върху политическия процес, схващан като партийни действия и вземане на решения. На всичко това съответстват три глави и заключение.

Първата част има за цел да представи основният теоритичен дебат в областта на европейската интеграция и да въведе в базисните академични изследвания. В тази част се разглеждат двете най-влиятелни теории в областта на интеграцията, които в най-голяма

степен оформят облика на ЕС-междуправителствения подход и теорията на неофункционализма. Въпреки че в научната литература съществуват и други влиятелни теоретични направления като теорията на федерализма, управлението на много нива и др., тук детайлно са разгледани двете основни противоположни теории, които имат най-силно влияние и се радват на най-много съмишленици. Въведението в този теоритичен дебат предостави база за дефиниране на явлениято евроскептицизъм и анализирането на някои теоритични аспекти, които то съдържа. По този начин по-лесно може да се определи мястото на скандинавските страни в този дебат и да се очертаят основните сфери, в които те са склонни да проявяват скептицизъм.

В тази част се разглеждат и понятията евроскептицизъм и европрагматизъм, където те са и дефинирани. Европрагматизмът е от изключителна важност за изследването, тъй като той по-добре описва отношението на скандинавските страни към интеграцията в ЕС отколкото чисто скептичните нагласи. Успоредно с това, се поставя аналитичната рамка с основни фактори, които характеризират евроскептицизма и европрагматизма. Освен тези понятия, в тази глава се включва и теорията за кливиджите развита от С. Рокан и С. Липсет, като се предствят основните им идеи и дефиниции. Въвеждането на понятието кливидж предоставя добра основа за последващият анализ. Ще се проследи в кои страни разделението е значително и в кои не може да се заключи, че подобни кливиджи съществуват.

След дефинирането на евроскептицизма и очертаването на неговите параметри за всяка от страните, втората глава се концентрира върху другите централни въпроси-общественото мнение в скандинавските страни по въпросите за ЕС и отражението на тези въпроси в партийните им системи. Извършва се задълбочен анализ на общественото мнение във всяка една от страните, тъй като европейската интеграция далеч не може да се разглежда изолирано като процес случващ се в националните или европейските институции. Последното изключително точно се отнася до скандинавските страни, където „общество“ е магическата дума за държавна и международна политика.

За да може в дълбочина да се разгледа позицията и отношението на обществата в тези страни, изследването използва по-обширна времева рамка с цел да проследи как общественото мнение се развива в различните периоди. Началният период обхваща изследвания проведени през 1972 г. и 1973 г., когато протичат основните дебати най-вече в

Дания и Норвегия за присъединяването на страните и оценка на първите години от членството на Дания. Въпреки, че основно тези дебати се отнасят до Дания, то безспорно и в останалите страни обществото е ангажирано и повлияно от факта, че за пръв път скандинавска страна се присъединява към Европейската Общност.

Следващия период обхваща годините 1984-1985 г. Този период е богат на важни събития особено за Дания. Страната е на прага на референдум чрез който ще реши дали да приеме Единният Европейски акт и множество дебати относно бъдещето ѝ в Общостта протичат на политическо и социално ниво. Продължава се с годините 1992 г. и 1993 г., когато дебатите около Маастрихтския договор са широко разпространени из цяла Европа. Дания трябва да направи своя избор, като подложи приемането на този договор на референдум. Въпреки това, голяма е ангажираността и в останалите скандинавски страни, като в Норвегия нов референдум за евентуално присъединяване към ЕС се провежда през 1994 г., в Швеция и Финландия също. Разглеждат се и промените, които настъпват през 2003 г., като в този период водещо място заема темата за присъединяването към Евроразоната най-вече в Швеция, но и Финландия. Следващата спирка е през 2007 г., когато ЕС продължава своето разширяване с присъединяването на България и Румъния и най-накрая изследването проследява последните години 2012 г. и последните събития от 2015 и 2016 г., включващи дебатите около Брекзита и оказващи силно влияние до настоящият момент. Например през 2015 г. се провежда референдум в Дания за преразглеждането на изключенията на Дания в областта на правосъдието, като това води след себе си сериозни дискусии по темата ЕС и бъдещето място на Дания според новите реалности.

Третата глава разглежда влиянието на евроскептицизма върху партийните системи на четирите страни, до колко такова влияние наистина съществува и какво е неговото значение. За тази цел се разглеждат евроскептичните политически сили и движения, тяхните програми и какво е влиянието им както сред обществото, така и на политическо ниво. В дълбочина се представят основните проблеми, които политическите сили агрегират в програмите си относно въпроси за интеграцията в ЕС и по какъв начин се различават или наподобяват в отделните страни. Този обзор ще даде възможност да се оцени в кои страни има по-голямо разделение и каква е обществената ангажираност по тези теми. Тук може да се анализира различната степен на влияние и в къде влиянието на евроскептицизма върху партийната система е устойчиво (обхващащо по-дълги периоди от време) и приемащо

конфронтационен облик както в обществото, така и в партийните програми. Изследването се опитва да изведе какво е значението на ЕС и дебатите около членството в партийния и обществен живот на страните.

Освен партиите, които са инструментите за вземане на политически решения, обект на третата глава са също и самите политическите решения в областта на европейската интеграция, като се разглеждат в исторически план и в различните интеграционни етапи. Ще се проследи по какъв начин общественото мнение се е отразявало в политическите решения, какви решения се взимат и днес и каква е тенденцията в бъдеще. Тази глава следва логичен преход от втората глава (в нея е представено значението на общественото мнение в страните) към реалния политически процес упражняван е лицето на политическите сили и взетите решения на управленско ниво, които имат най-голяма тежест и значение в бъдеще. В структурен план страните ще бъдат представени по отделно започвайки с Дания, след това Норвегия, Швеция и Финландия. Всяка една има своите интеграционни особености, но по този начин се предоставя възможност за обобщение в кои области тяхните интереси се припокриват и в кои се различават.

Заключението обобщава представената информация и извежда основни изводи до които изследването достига. Тук се систематизират отговорите на основните научни въпроси, които са обект на проучване: нивото на евроскептицизъм в скандинавските страни, какви са неговите измерения, по какъв начин се различава във всяка страна, какво влияние има той върху партийните им системи и в какви политически решения намира отражение.

Първият извод до който извършеното изследване достига е, че *разгледаните скандинавски страни предпочитат междуправителствения подход като успешна интеграционна политика*. Отдаването на суверенитет в някои ключови области, които изначало се управляват на национално ниво представлява пречка в задълбочането на европейската интеграция. Това важи с пълна сила за Норвегия и именно тук се крие причината страната да не се присъедини към ЕС. Дания и Швеция стопираха този процес, като чувствително място за тях се оказа националната валута, а за Дания политиките на гражданството, правосъдието и вътрешните работи, както и общата политика на сигурност и отбрана. Въпреки, че страните имат различни политически стратегии и няма как да се говори за неофункционализъм що се отнася до скандинавските страни и тяхните

интеграционни интереси и междуправителственият подход ще бъде основна бъдеща тенденция при интеграцията на Норвегия, Дания и Швеция.

Вторият основен за изследването извод е, че *обществата в скандинавските страни са далеч по-скептични отколкото политическите партии и политическите решения* по въпросите за ЕС. Изложената статистика показва, че съществува сериозен евроскептицизъм сред обществото, който в случаите с Норвегия и Дания е и доста постоянен във времето и не търпи сериозни флуктуации. От друга страна общественият евроскептицизъм в Швеция и Финландия се засилва в последните години (2015 г. до днес) от членството, като за сравнение през първите такива очакванията за ползи от присъединяването към ЕС са доста по-големи. Въпреки сериозната обществена подкрепа, която изисква промени в статусът на страните-членки и неотложни реформи на политическо ниво ситуацията е доста различна. Въпреки, че евроскептичните партии и движения са оказвали важно влияние (както при формирането на общественото мнение по въпросите за ЕС, така и за определяне изхода на гласуването за въвеждането или не на дадени политики, присъединяването или не на страните към дадена сфера на сътрудничество), то те не успяват да допринесат за значими политически решения, които да са гласувани, приети и имплементирани на национално ниво.

Успоредно с нарастващия евроскептицизъм в последно време се появяват политически по-влиятелни партии като Датската народна партия, Партията на шведските демократи и Партията на Фините, които имат за цел да защитават националните ценности и това автоматично ги поставя в опозиция на ЕС. Тези партии биха желали да инициират сериозни реформи, а в случаят с Финландия дори иницирането на референдум за напускане на страната от Съюза. Тяхните предложения остават блокирани на политическо ниво от останалите партии и до този момент не се дава възможност официално общественото мнение да изрази позиция по тези въпроси.

Увеличаването влиянието на евроскептичните партии в партийните системи на страните довежда до засилване на цялостният скептицизъм в управлението, защото в търсенето на консенсус проевропейските партии стават по-скептични, а скептичните партии стават още по-крайни. Въпреки това е изключително важно да отбележим, че засилването на обществения евроскептицизъм продължава да нараства и такава е и тенденцията за в бъдеще. Влиянието на евроскептичните партии в партийните системи на страните особено

в настоящият момент е силно, но за момента няма реално отражение и не е материализирано в политически решения. Тази тенденция обаче нараства и усложнява политическите отношения в управлението. Това би могло да доведе до сериозни реформи и решения. Подобен процес и промяна отнема време и ще наблюдаваме редица събития в бъдеще.

Във връзка с настоящите промени в ЕС свързани с Брекзита много дебати поставиха въпроси относно бъдещето както на Дания, така и на останалите скандинавски страни в ЕС. На базата на разгледаните въпроси, *изследването достига до извод, че едва ли пред страните предстоят сътресения като Брекзит и категоричното им напускане на ЕС, а по-скоро сериозни реформи в ЕС.* Ще се стигне до реформи и твърде вероятно е самият ЕС да се реорганизира и промени като организационна структура. До голяма степен гъвкавата политика на скандинавските страни към ЕС е свързана именно с понятието, което бе въведено по-горе „европрагматизъм“. Самият Брекзит също предполага един модел, който се доближава до този на Норвегия, като избор за интеграция. Прагматизмът личи в това, че страната се съобразява с общественото мнение, а политическия елит си сътрудничи само в области изгодни за нея в международен план.

Следващият основен извод, до който проучването достига е, че *евроскептицизмът като понятие не е най-точното, което описва скандинавските страни, а по-скоро тяхният прагматизъм.* Скептицизмът отстъпва място на прагматизма в сферите в които сътрудничеството между страните наистина води до ефективни резултати и въпреки компромисите, които трябва да бъдат направени в името на интеграцията, разумността надделява над противопоставянето. Скандинавските страни са изключително функционални и ако една функция би могла да се изпълнява по-успешно на международно ниво отколкото на национално, то безусловно това ще бъде и правилният избор според тях. Тази логика важи с пълна сила и за обратното, ако националната държава се справя по-добре, както е Норвегия например, то необходимост от членство наистина не е на дневен ред, особено ако се включат и задълженията, които произлизат от него.

Този прагматизъм е надделявал през всички интеграционни периоди и за в бъдеще би могъл да окаже влияние дори и в случай на дезинтеграция, ако това е прагматично за страните. Въпреки това разбира се този прагматизъм би могъл да се доближава до евроскептицизма в определени ситуации и до еврооптимизма в други, но безспорно важното е да подчертаем, че тези промени се диктуват от един разумен, логичен и премислен процес.

За да избегнем генерализациите обаче, изследването отива по-далеч и се опитва да стратифицира тези страни не само като европрагматични, но и да *ги разположи върху евроскептично-оптимистичната скала*, като в някои случаи наистина европрагматизмът най-вече преобладава.

В този ред на мисли, въпреки че някои смятат, че Дания прилага „мек скептицизъм“ към ЕС, то ако се вземат под внимание количествените и качествените измерения на датския скептицизъм, по-скоро страната попада в отделна категория, която не спада към нито една от двете. Ако се приеме, че най-крайната граница на „твърдия“ евроскептицизъм е оттегляне от членство, то Дания не би желала такова, но и определено не може да се каже, че желае и цялостно присъединяване. Резултатите от референдума потвърждават нежеланието за пълно членство в областа на правосъдието, а по другите въпроси за момента дори не се обсъжда провеждане на референдум. Ако трябва да се определи дали Дания е евроскептична или по-скоро прагматична спрямо ЕС, то по-скоро е прагматична тъй като страната ясно избира между отделните политики на Съюза. Прагматичността се проявява силно в стремежа за икономическо сътрудничество и в ограничаването му по въпроси засягащи националният суверенитет.

За разлика от Дания, Норвегия би могла да бъде причислена към „твърдия“ евроскептицизъм. Норвегия е до толкова евроскептична, че все още не проявява интерес към пълно членство, особено ако вземем в предвид законодателството, което пряко я ограничава и предизвиква силно обществено неодобрение. Поради тази причина може да се твърди, че в норвежкия случай се наблюдава твърд евроскептицизъм, който определено надхвърля датските параметри. Докато Дания бе класифицирана като прагматична, то Норвегия би могла да бъде определена като твърдо евроскептична.

От друга страна Швеция исторически е сред най-проевропейско настроените страни в Скандинавия и по-скоро запазва своята умереност и неутралност по редица въпроси свързани с ЕС, отколкото да демонстрира по-крайно скептично отношение, както своите съседи. Безспорно толерантността и умереността на шведите са качества, с които са известни и често са оценявани като предимство. Но дали те не прикриват истинските си убеждения е друг често поставян въпрос. Особено в последните години (от 2015 г. насам) обществените настроения се засилиха значително и този еврооптимизъм все повече отстъпва място на мекия евроскептицизъм. Швеция отказва да се присъедини към

Европейския валутен съюз. По този въпрос се свиква референдум през 2003 г., когато се отхвърля въвеждането на еврото с мнозинство от 55.9 %. Нежеланието за присъединяване е основно предопределено от възможността за държавен контрол върху монетарната политика. По този начин, страната ще има възможност да поддържа ниски лихвени проценти, ниско ниво на безработица и по-висок растеж за разлика от този в Евроната. Бихме могли да обобщим, че в Швеция към днешна дата преобладава един „мек“ скептицизъм, тъй като негативното отношение се засили през последната година, но през по-големия период от членството си тя е по-скоро прагматично-неутрална.

Що се отнася до Финландия, дискусиите за един потенциален референдум говорят за проявата на сериозен скептицизъм, който или дълго време е бил подтискан или се засилва мащабно и бързо в последните години. Поради този нарастващ скептицизъм може да се заключи, че макар Финландия да бе една еврооптимистична страна преди присъединяването си в ЕС и в началните години от членството, то в момента тя може да се разглежда като все повече европрагматична страна, защото оценява колко сериозни са загубите от членството. Финансовата криза през 2007 г. определено засили скептичните отношения и те продължават да се разгръщат, тъй като страната не може да заздравя икономиката си и до днес. Точно в този момент силно се усети липсата на суверенитет и независимост по отношение на толкова важни държавни механизми като валутата. В този ред на мисли може да се заключи, че в настоящия момент Финландия проявява т.нар. "мек скептицизъм", който има реалния потенциал да се превърне в по-твърд.

Следващият извод до който изследването достига е, че общественото разделение е до толкова силно в Норвегия по въпросите за ЕС, че това води до *формирането на кливиджи*. Първият кливидж е териториален и разделя градовете и североизточните части на Норвегия срещу северозападните. В северозападните части преобладава скептично отношение. Вторият кливидж е промишлен и той е изражение на противоречието между търговията и производството от една страна и дребните производители от друга. Третият кливидж е социално-културният и обобщава противоречието за това каква е доминантната култура в Норвегия, дали тя е атлантическа или периферийна, като в най-често е асоциирана с атлантическата. Основните причини за евроскептицизъм са постиндустриалните ценности, политическата култура и силната принадлежност на

норвежците към селото. По този начин членството в ЕС е разглеждано като заплаха за националния суверенитет и независимост.

В останалите страни не би могло да се заключи, че съществуват толкова силно открити кливиджи, единствено си струва да споменем Финландия, където фермерите и самите са силно евроскептични. Тъй като те възприемат интеграцията като сериозна заплаха пред традиционния им начин на живот и към обезличаване и асимилиране на самската култура. И докато фермерите имат своето политическо влияние чрез Партията на центъра и използват всички възможни средства, за да възпрепятстват членството, то самската общност няма реални политически механизми с които да осъществят влияние. Това дава отражение в разцепването на политическия център на страната, което е традиционен кливидж (Tiilikainen, 1996, 120-122). От друга страна в Дания също се наблюдава сериозен кливидж между обществото и политическите сили. Докато последните подкрепят интеграцията, то обществото се противопоставя на редица политики и е основна спирачка. Основен кливидж пък в Швеция е противопоставянето между по-големите градове срещу по-малките населени места, като последните се противопоставят по-остро на интеграцията. Най-сериозни кливиджи разделят норвежкото общество и това обществено разделение ще продължи да възпрепятства възможностите за интеграция на страната към ЕС. За момента не се прогнозира нови кливиджи да бъдат формирани, тъй като гореизброените са доста трайни и по-скоро ще продължат да преобладават.

При анализиране на партийното пространство на скандинавските страни се вижда типология на скептицизма по отношение на ЕС. Разликата между твърдия и мекия евроскептицизъм, че първите се обявяват за категорично напускане на страната от ЕС докато вторите за необходимост от реформи в ЕС. Въпреки това мекият и твърдият евроскептицизъм е безотносителен по координатата ляво-дясно. Още повече силно впечатление прави, че левите партии, които са традиционно проевропейски и интернационални през последните десетилетия стават крайно евроскептични и своеобразно се консервират с цел да запазят постигнатите от тях привилегии на наемния труд в рамките на социалната държава. По този начин дори защитават националистически идеи.

В политическите системи на скандинавските страни се наблюдава именно тази изключително интересна особеност, възникнала в следствие от членството на страната в ЕС. Основен извод до който изследването достига е, че *левите партии всъщност са*

евроскептични. Това изглежда доста необичайно, тъй като както споменахме традиционно те се обявяват за интернационално сътрудничество и имат положително отношение. За да се запазят обаче социалните придобивки в обществото и за да се защити държавата на благоденствието (левите партии виждат значителна опасност за тях в лицето на ЕС), те започват да се превръщат в консервативни обявявайки се против външната намеса и промяната, която тя би могла да предизвика и борейки се изцяло за запазване на политическият им модел и засилване ролята на социалната държава. Последното автоматично се противопоставя на все по-обхватните правомощия на ЕС и директния ефект на неговото право. Например лявата партия в Швеция е изключително важен фактор в шведската политическа система и има дълга традиция. По отношение на евроскептичните й нагласи, тя безспорно е една от най-сериозните противници на интеграцията към ЕС в Швеция и чрез своята успешна кампания „Не на ЕС“ (проведена през 90-те години на двадесети век), партията успява да спечели голям процент от обществената подкрепа. Подобни леви партии съществуват и в останалите изследвани страни.

От друга страна възникват сериозни националистически партии от дясно, като Датската народна партия и Партията на фините остро критикуват ЕС. Това явление разбира се не се отнася само до Скандинавия, ами до цяла Европа. По този начин евроскептичните нагласи са разпространени както в лявото, така и в дясното политическо пространство. Но евроскептичното ляво безспорно е силно обвързано със защитата и развитието на социалдемократическата държава и бидейки ярък повод за гордост на скандинавските общества и леви и десни се втурват да я защитават срещу външна намеса.

В обобщение може да се достигне до извода, че евроскептицизмът винаги е бил важен фактор в скандинавските страни, разбира се в някои периоди преобладаващо по-силен от други. Това изследване ни представи какви са приликите и разликите между отделните страни и по какъв начин се различават тяхните мотиви за интеграция и пътищата за осъществяването ѝ в ЕС. Въпреки, че тези страни исторически са силно взаимнообвързани, то може да се види, че трудно бихме могли да ги сложим под един общ знаменател по отношение на политиката си към ЕС.

Това което продължава да ги обединява е нордският социален модел, който е умело развит и въведен в практиката изключително успешно, именно в четирите страни. Този модел придобива все повече значимост и се превръща в символ на Скандинавия, която е все

по-асоциирана и възприемана, като регион на благоденствието. Политическите партии и обществата са единомислещи, че този социален модел е изключително добър пример, който трябва да се поддържа и развива и за много леви партии, както и за десните ЕС се разглежда като заплаха пред скандинавското общество.

Основна цел на изследването бе да покаже, че евроскептицизмът е важен политически и обществен фактор в скандинавските страни и е бил двигател на редица промени и събития в политически план. То предостави възможност да се проследи интеграцията на изследваните страни-Дания, Норвегия, Швеция и Финландия, както и да разгледа евроскептичните партии и движения в тях и влиянието, което са имали в исторически и настоящ план. Партийната картина далеч не е достатъчна и за да придобием по-широка представа разгледахме и обществените нагласи.

От казаното до тук може да се заключи, че евроскептицизмът наистина е по-силен сред обществото и не намира днес силно отражение в политическите решения и позициите на партиите. Все още важни решения като реформи в ЕС или свикването на референдум за напускането им се блокират на политическо ниво. Но трябва да се отдаде значение, че в настоящият момент и в трите страни-членки има такива предложения инициирани именно от парламентарно представени партии с нарастващо обществено влияние. Именно този факт създава предпоставки за очертаваща се тенденция, в която евроскептицизмът се превръща в основен фактор. В съвременните политически системи на скандинавските страни това безспорно ще води след себе си до реформи в ЕС, които в бъдеще трудно ще бъдат избегнати особено при наличието на сериозна обществена подкрепа.

Приноси в дисертацията

1. Евроскептицизмът и въпросите свързани с интеграцията в ЕС предизвикват научен интерес и различни негови аспекти биват обстойно разглеждани. Не често срещан обект на изследване обаче са скандинавските страни. Може би това се дължи на спецификата на региона, която изисква по-широко разбиране на историята, езикът, политиката и нравите на скандинавците.
2. Съществуват локални проучвания, които обобщават в себе си конкретен случай/страна на изследване и нямат за цел да покажат една по-широка картина за региона. Това изследване представя един цялостен поглед върху

интеграционния процес към ЕС на изброените скандинавски страни, като се съсредоточава както върху разликите им, така и върху приликите. Въпреки различията на тези страни, изследването цели да разгледа обединяващия фактор за всички, който се проявява в различна степен във всяка една, а именно-евроскептицизмът. Още повече, основна задача е да се проследи по какъв начин този фактор влияе върху обществото и партийните им системи.

3. Текущото изследване разглежда не само общия им скептицизъм по отношение на интеграцията в ЕС, но и да разгледа в дълбочина в кои сфери той се различава и как реагират отделните страни спрямо политиките на ЕС. Какво ги разделя и какво ги обединява в това да проявяват скептицизъм?
4. Проучването осъществява и известен принос към теорията на европрагматизма, като показва защо скандинавските страни биват определени като такива и как този подход оказва влияние върху интеграцията им в ЕС. Прагматичността е ключова при взимането на решения и тя най-силно личи при изразяване на общественото мнение.
5. Основен принос и важен извод до който изследването достига е, че мекият и твърдият евроскептицизъм са безотносителни по координатата ляво-дясно. Още повече силно впечатление прави, че левите партии, които са традиционно проевропейски и интернационални през последните десетилетия стават крайно евроскептични и своеобразно се консервират с цел да запазят постигнатите от тях привилегии на наемния труд в рамките на социалната държава. По този начин дори защитават националистически идеи.
6. Изследването допринася и за детайлното разглеждане и организиране на евроскептичните партии и паралелното им сравняване между страните. Това предоставя възможност за проследяване на общоскандинавския контекст в който дадени евроскептични партии или движения възникват и интензитетът на евроскептичните настроения.

Научни статии по темата

1. Делийска, В., Финландският президентски модел и другите лидерски режими в Европа, сп. Геополитика, 2017, бр.4
2. Делийска, В., Датският европрагматизъм в ЕС, публикувано в obshtestvo.net, 06.2017
3. Делийска, В., Svenskhet и Европейският Съюз, сп. Понеделник, 2018, бр.3/4
4. Делийска, В., Социалните разделения в Норвегия-индикатив за политическите кливиджи в Европа днес, сп. Политически изследвания (под печат)

Библиография и използвана литература

1. Бон, И. Кратка история на Стокхолм, София, 2010
2. Бон, И. Финландия от наченките до наши дни, София, 2007
3. Борисов, О. Право на европейския съюз, София, 2010
4. Бурлацки, Ф., Галкин, А. Современный Левиафан: очерки политической социологии капитализма, Мысль, 1985
5. Галкин, А. Социал-демократический и буржуазный реформизм в системе государственно-монополистического капитализма, Наука, 1980
6. Варпио, Ю. Страната на полярната звезда, София, 1999
7. Велева-Евтимова, М. История на европейската интеграция 1945-2005, София, 2006
8. Ганчева, В. Швеция страната и хората, София, 2001.
9. Канев, Д., Канева, Л. Социалдемократически програми Сборник, София, 1994
10. Канев, Д., Канева, Л. Учебник по социалдемократия. Социалистически и социалдемократически идеи-от началото до съвременността, изд. Фондация Фридрих Еберт, София, 2011
11. Карасимеонов, Г. Партийната система в България, София, 2010
12. Карасимеонов, Г. Политическите партии, София, 2000
13. Карасимеонов, Г. Политика и политически институции, София, 1997
14. Коларова, Р. Сравнително европейско управление, София, 2004
15. Корнезов, А. Отговорност на държавата за нарушаване на правото на ЕС, София, 2012
16. Корнезов, А. Преюдициалното запитване до Съда на Европейския съюз, София, 2012
17. Лapidус, Й. Лесни пари, София, 2009
18. Лингрен, А. Ако светът не беше лудница. Дневник от годините на войната 1939-1945, София, 2015
19. Любенов, М. Българската партийна система: групиране и структуриране на партийните предпочитания 1990-2009., София, 2011
20. Неделчев, Д. Институционална промяна и европейска интеграция, София, 2002
21. Неделчев, Д. Социология на европейската интеграция, София, 2001
22. Пенев, В. Политическата система на Дания, изд. „Парадигма“, София, 2004
23. Петрик, Ф. Норвегия-от наченките до наши дни, София, 2010
24. Семов, М. Теория на политиката, София, 2000
25. Финдайзен, Й. Дания: от наченките до наши дни, София, 2007
26. Финдайзен, Й. Швеция от наченките до наши дни, София, 2008
27. Хяулмарсон, Й. История на Исландия от заселването до наши дни, София, 2007
28. Шопов, П. Страната на Хамлет, Дания-древна и съвременна, изд. Време, София, 1997
29. Andersen, J. and Bjørklund, T. Structural Changes and New Cleavages: The Progress Parties in Denmark and Norway in *Acta Sociologica* 1990; 33; 195 DOI: 10.1177/000169939003300303, 1990
30. Andersen, Victor. Denmark- An Overview, Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, Copenhagen, 2002
31. Archer, C. The European Union, Routledge, London and New York, 2008
32. Archer, C. Euroscepticism in the Nordic Region, *Jornal of European Integration*, 2000
33. Aylott, N. Softer but Strong: Euroscepticism and Party Politics in Sweden in *Opposing Europe?* Oxford Oxford University Press, 2008.

34. Axmark, Flemming. The Danish Referendum on 28th September 2000 on Denmark's Accession to the Single European Currency, Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, Copenhagen, 2002
35. Bayley, P. and Williams, J. European Identity: What the Media Say, Oxford University Press, 2012
36. Bennett, Andrew. Process Tracing: A Bayesian Perspective. In The Oxford Handbook of Political Methodology, ed. Janet M. Box-Steffensmeier, Henry E. Brady, and David Collier, New York.,OxfordUniversity Press,2008
37. Benoit, K. and Laver, M. Party Policy in Modern Democracies, Routledge,1992
38. Blomsted, Y. A Historical Background of the Finnish Legal System, Helsinki, 1966
39. Bohman, J. and Lutz, B. Perpetual Peace-Essays on Kant's Cosmopolitan Ideal, London, 1997
40. Bretherton, C., and John Vogler. The European Union as a Global Actor, London and New York, 2006
41. Bruce, A. Kant's Theory of Morals, Princeton, New Jersey, 1993
42. Checkel, J. Social Construction and European Integration, in Thomas Christiansen, Knut Erik Jorgensen, and Antje Wiener, The Social Construction of Europe, London,2001
43. Cheibub, J. Limongi, F. Democraticinstitutions and regime survival: Parliamentary and presidential democracies reconsidered, Annual Review of Political Science, vol. 5, 2002
44. Colomer, J. Comparative European Politics, Routledge, Abingdon, Oxon, 2008
45. Deckmyn, V. Increasing Transparency in the European Union, Maastricht, 2002
46. Dedman, M. The Origins and Development of the European Union 1945-1995, London, 1996
47. Druckman, J. and Jacobs, L. Lumpers and Splitters: The Opinion Information that Politicians Collect and Use in Public Opinion Quarterly, Oxford University Press vol. 70, No. 4, 2006
48. Dunn, M. Neofunctionalism and European Union, University of Nottingham, 2012
49. Duverger, M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government, Strasbourg, European Journal of Political Research, 1980, vol. 8.
50. Easton, D. A System Analysis of Political Life, New York, 1965
51. Eaton, K. Parliamentarism and presidentialism in the policy arena, Comparative Politics, vol. 32, 2000
52. Eilstrup-Sangiovanni, M. Debates on European Integration, Basingstoke, 2006
53. Elgie, R. Semi-presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanation, Dublin, 2012
54. Emmanoulidis, J. Overcoming the Constitutional Crises, Munchen: Centrum fur angewandte Politikforschung, 2005
55. Fenno, Richard. Home Style: House Members in their Distrit, Boston, 1978
56. Fishkin, J. Deliberative polling: Reflections on and Ideal Made Practical in Evaluating Democratic Innovations Curling the Democratic Malaise? edited by Kenneth Newton and Brigitte Geissel Routledhe, 2011
57. Flikschuh, K. Kant's Sovereignty Dilemma: A Contemporary Analysis, The Journal of Political PhilosophyVol. 18 (4), 2010
58. Flood, C. Euroscepticism: A Problematic Concept. Paper presented at the UACES 32nd Annual Conference and 7th Research Conference Queen's University Belfast, 2002
59. Fung, A. and Weil, D. Open Government and Open Society, New York, 2010
60. Fung, A. Graham, M. and Weil, D. Full disclosure: The Perils and Promise of Transparency, New York, 2007
61. Garsia, S. European Identity and the Search for Legitimacy, London and New York,1993

62. Guyer, P. *The Cambridge Companion to Kant's Critique of Pure Reason*, Cambridge University Press/ University of Pensilvania, 2010
63. Haas, E. *Beyond the National State (Functionalism and Interntionl Organization)*, Stanford, Stanford University Press., 1964, и Haas, E. *The Uniting of Europe*, Stanford, Stanford University Press, 1958
64. Haas, E. *Turbulent Fields and the Theory of Regional Integration*, University of Wisconsin Press, 1976
65. Hammarluhond, A. *Liberal Internationalism and the Decline of the State: The Thought of Richard Cobden, David Mitrany and Kenichi Ohmae*, Palgrave Macmillan., New York, 2005
66. Hellstam, D. *Sverige på svenska*, Lund, 1993
67. Hix, S. *Dimensions and Alignments in European Union Politics:Constraints and Partisan Responces*, in *European Studies Program, International Institute, University of Wisconsin-Madison, Madison, Wisconsin*, 1998
68. Höffe, O. *Kant's Cosmopolitan Theory of Law and Peace*, Cambridge, 2006
69. Hoffmann, S. *Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe*, Daedalus, in Eilstrup-Sangiovanni, M., *Debates on European Integration: A Reader*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1966
70. Holmes, M. *European Integration. Scope and Limits*, by Martin Holmes, published by Palgrave, New Youk, 2001
71. Hoel, M. Knudtsen, O. *Social Class, Gender, and Sectoral Employment as Political Cleavages in Scandinavia*, in *Acta Sociologica*,32; 181, DOI: 10.1177/000169938903200204, 1989
72. Hsiu-Fang, H. Shannon, S. *Three Approaches to Qualitative Content Analysis*, New York, 2005
73. Inglehart, R. *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princeton, Princeton University Press, 1977
74. Jones, E. Menon A. and Weatherill S. *The European Union*, Oxford University Press, 2012
75. Jussila, O., Hentilä, S. Novakivi, J. *A political history of Finland since 1809. From Grand Duchy to Modern State*, Hurst and Company, London, 1999
76. Jutikkala, E. Pirinen, K. *A history of Finland*, Espoo, 1984
77. Kant, I. *Perpetual Peace-A Philosophical Sketch' (without Appendix) in Political Writings*, Cambridge, 2007
78. Kant, I. *Metaphysics of Morals*, Cambridge, 1996
79. Klinge, M. *Finland in Europe*, Ottava BookPrinting, 2003
80. Knud, E., Jorgensen M., Pollack, A., *Handbook of European Union Politics*, London, 2006
81. Knudsen, A. *Euroscepticism in Denmark in Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, A. Szczerbiak, A. and Taggart, P, Oxford-Oxford University Press, 2008
82. Kopecky, P. and Mudde, C. *The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. European Union Politics 3(3)*, University of Konstanz, 2002
83. Kuhnhardt, L. *Crises in the European Integration/ Challenge and Response 1945-2005*, New York, Oxford, 2009
84. Laursen, Finn. *Theories of European Integration. The Graduate Institute of European Studies, Tamking University*, 2002
85. Leonard, M. *The Future Shape of Europe*, London, 2000

86. [Lipset, Seymour Martin](#), [Rokkan, Stein](#). *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. Free Press. 1967, p. 554.
87. Lijphart, A. *Parliamentary Versus Presidential Government*, Oxford, 1992
88. Linz, J. *The Perils of Presidentialism*, Baltimore, 1990
89. Loth, W. *Experiencing Europe-50 years of European Construction 1957-2007*, Nomos-Auflage, 2009
90. Majone, G. *Europe's Democratic Deficit*, *European Law Journal* 4, 1998
91. Majone, Giandomenico. *Europe as the would-be world power. The EU as Fifty*, Cambridge University Press, 2009
92. Marks, G., Scharpf, F., Schmitter, P., Streeck, W., *Governance in the European Union*, London, 1996
93. Marquard, A. *Folketingsårbog 1978–79*, Copenhagen: J. H. Schultz Forlag
- McGiffen, S. *The European Union- A Critical Guide*, London Ann Arbor, 2001
94. McGiffen, S. *The European Union- A Critical Guide*, Pluto Press, London Ann Arbor, MI 2001
95. Michel, Stefan. *European Integration Theories and African Integration Realities: Federalism, Neofunctionalism and Liberal Intergovernmentalism in African Integration*. MA Th., Leiden University, 2012
96. Miljan, T. *The Reluctant Europeans. The Attitudes of the Nordic Countries towards European Integration*, London, 1977
97. Moravcsik, A. *Reassessing Legitimacy in the European Union*, *Journal of Common Market Studies* 40, no.4, 2002
98. Moravcsik, A. *The Choice of Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University press, 1998
99. Moravcsik, A. *Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, 1998
100. Moravcsik, A, *The European Constitutional Compromise and the Neofunctionalist legacy*, in *Journal of European Public Policy*, 12 (2)
101. Nohlen, D. Stöver, P. *Elections in Europe: a data handbook*, Oxford University Press, 2010
102. Nousiainen, J. *The Finnish system of government: from a mixed constitution to parliamentarism*, Ministry of Justice of Finland, 2000.
103. Nurmi, H. *Voting Procedures under Uncertainty*, Springer-Verlog Berlin Heidelberg, New York, 2002
104. Pogge, T. *Kant's Vision of a Just World Order'* in Hil l, T. (ed.) *The Blackwell Guide to Kant's Ethics*, Oxford: Wiley-Blackwell, 2009
105. Otava Publishing Company Limited Hensinki, *Facts about Finland*, Hensinki, 2002
106. Otava Publishing Company Limited Hensinki. *Facts about Finland*, Hensinki, 1993
107. Otava Publishing Company LTD .*Portraying Finland – Facts and Insights*, Hensinki, 2005
108. Paczolay, P. *Comments on the constitution of Finland*, European Commision for Democracy through Law, CDL, 2007
109. Pedersen, T. *Denmark and the European Union in The European Union and the Nordic Countries* edited by L. Miles, London: Routledge, 1996
110. Pettersen, P. et.al. (2006), "The 1994 EU Referendum in Norway: Continuity and change" in *Scandinavian Political Studies*, Vol. 19, N°3
111. Pogge, T. *Kant's Vision of a Just World Order'* in Hil l, T. (ed.) *The Blackwell Guide to Kant's Ethics*, Oxford: Wiley-Blackwell, 2009

112. Rae, D.W. & Taylor, M. *The Analysis of Political Cleavages*, New Haven, Yale University Press, 1970
113. Rosamond, B. *Theories of European Union Integration*. Macmillan: Basingstoke, 2000
114. Rokkan, S. & Valen, H. *Regional Contrasts in Norwegian Politics*, in Allardt, E. & Rokkan, S., eds, *Mass Politics Studies in Political Sociology*, FreePress. New York, 1970
115. Samuelsson, K. *From Great Power to Welfare State*, London, 1968
116. Sartori, Giovanni. *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, London, 1997
117. Schimmelfennig, F. and Moravcsik, A. *Liberal Intergovernmentalism*. In *European Integration Theory*, by Wiener, A. and Diez, T, Oxford University Press, 2004
118. Schuck, A. Vreese, C. *EU-phoria or -phobia? Danish public opinion about the in Denmark and the European Union* edited by Wivel, A. and Miles, L, London: Routhledge, 2013
119. Shugart, M., Carey, J., *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics*, Cambridge, 1992
120. Skinner, M. *Norwegian Euroscepticism: Values, Identity or Egotism? A Multi-level Mixed Methods Investigation*, University of Bat, 2011
121. Smith, G. *Studying Democratic Innovations: An Analytical Framework in Democratic innovation. Designing Institutions for Citizen's Participation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009
122. Spiering, M. *British Euroscepticism*, in Harmsen, R. & Spiering, M. (Eds.), *Euroscepticism: Party politics, national identity and European integration*, Amsterda, 2004.
123. Svenolof, Karlsson. *En okänd själ. På jakt efter det nordiska*, Sthlm, 1991
124. Taggart, P. A. and Szczerbiak, A. *Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate Countries of Central and Eastern Europe*, EPERN Working Paper 12 Guildford: Euroeapan Parties Elections and Referendums Network, 2001
125. Tiilikainen, T. *Finland and the European Union*. In Miles, Lee (ed): *The European Union and the Nordic Countries*, London and New York: Routledge, 1996
126. Tranholm-Mikkelsen, J. *Neofunctionalism: Obstinate or Obsolete? A reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC Millennium*, 1991
127. Trechsel, A. and Mendez, F. *The European Union and e-voting. Addressing the European Parliament's internet voting challenge*, Routledge, London and New York, 2005
128. Tsebelis, G. *Veto Players. How Political Institutions Work*, Princeton, 2002
- Van Gerven, V. *The European Union- A Polity of States and Peoples*, Standford University Press, California, 2005
129. Van Gerven, V. *The European Union- A Polity of States and Peoples*, Standford University Press, California 2005
130. Weigall, D., and Peter S. *The Origins and Development of the European Community*, Leicester and London: Leicester University Press, 1992
131. Widfeldt, A. *Sweden and the European Union: implications for the Swedish party system in The European Union and the Nordic Countries* edited by L. Miles, London: Routhledge, 1996.
132. Wincott, D. *Institutional Interaction and European Integration: Towards an Everyday Critique of Liberal Intergovernmentalism*. *Journal of Common Market Studies*, 1995
133. Wolff, R. *Modern Studies in Philosophy. A Collection of Critical Essays*, London, Melbourne, 1968

Интернет източници:

1. Адам Кар-изборен архив: Adam Carr's Election Archive-<http://psephos.adam-carr.net/countries/f/finland/>
2. Артър: David Arter / The President and Finnish People: the Head of State as Linkage in a Non-Transitional Semi-Presidential System-
http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_1877.pdf
3. Балтийската стратегия- The Baltic Sea Strategy - http://www.kas.de/wf/doc/kas_16867-1522-2-30.pdf?090622102744
4. Въртешен Архив: Internal Archive Wayback Machine-
<https://web.archive.org/web/20080404003927/http://presidency.finland.fi/>
5. Глава за основните права в ЕС- Chapter of Fundamental Rights of the European Union in "Official Journal of the European Union"2012-
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0391:0407:EN:PDF>
6. [Дания избира евроскептик за външен министър- Denmark picks eurosceptic as foreign minister-https://crusaderjournal.com/2016/11/28/denmark-picks-eurosceptic-as-foreign-minister/](https://crusaderjournal.com/2016/11/28/denmark-picks-eurosceptic-as-foreign-minister/)
7. Дания удължава граничния си контрол до май 2018 /Denmark extends border control until May 2018 - <https://www.thelocal.dk/20171012/denmark-extends-border-control-until-may-2018>
8. Датската народна партия(официална програма)-
http://www.dansksfolkeparti.dk/The_Party_Program_of_the_Danish_Peoples_Party
9. Датският парламент-<http://www.ft.dk/>
10. [Датската статистическа агенция-GallupMarkedanalyse \(официален сайт\)-http://www.tns-gallup.dk/hvem-er-vi](http://www.tns-gallup.dk/hvem-er-vi)
11. Джокела: Jokela , J., Korhonen, K.,A Eurosceptic Big Bang, Finland's EU policy in Hindsight from the 2011 elections., FiiA BRIEFing pApER 106 • 23 May 2012-
<file:///C:/Users/Computer/Downloads/bp106.pdf>
12. Европейска база за изборни резултати и избори-European Election Database-European Election Database-
http://eed.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://129.177.90.166:80/obj/fStudy/FIRE_F1994_Display&node=0&mode=cube&v=2&cube=http://129.177.90.166:80/obj/fCube/FIRE_F1994_Display_C1&top=yesDataset
13. (Европейска комисия- сайт)- https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control_en.
14. Експрес- <http://www.express.co.uk/news/world/772542/Denmark-leave-European-Union-criticise-Brexit-Anders-Vistisen-MEP>
15. ЕС желае граничния контрол в Дания да приключи- статия- EU wants Danish border control to end : <http://cphpost.dk/news/eu-wants-danish-border-control-to-end.html>
16. Заедно или отделно- Северният Съвет и ЕС/ Together or apart? The Nordic Council and the EU- <http://www.mittengruppen.org/wp-content/uploads/2014/02/Together-or-apart-INTERNET.pdf>

17. Иткин : Iliya Itkin /Finish Foreign Policy Towards Russia since 1947, Helsinki - http://www.academia.edu/2046282/FINNISH_FOREIGN_POLICY_TOWARDS_RUSSIA_SINCE_1947
18. Избори за европейски парламент- резултати от 2014 г. - <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-dk-2014.html>
19. Излизането на Швеция от ЕС приближава- Swexit is coming” Swedish MEPs says his country is ready to follow Britain and quit the EU- <http://www.express.co.uk/news/politics/786371/European-Union-Sweden-follow-Britain-out-EU-MEP-Peter-Lundgren>
20. Изследване на Евробарометър (1973)- http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb1/eb1_en.pdf
21. Изследване на Евробарометър - https://books.google.bg/books?id=rva_Yqyaqa8C&pg=PA26&dq=who+support+more+EU+in+denmark+women+or+men&hl=bg&sa=X&ved=0ahUKEwiw0c3ChszUAhXGWBQKHWErCQYQ6AEIJDA#v=onepage&q=who%20support%20more%20EU%20in%20denmark%20women%20or%20men&f=false
22. Изследване на Евробарометър (1975 г.) - http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb3/eb3_en.pdf
23. Изследване на Евробарометър (1974 г.) - http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb3/eb3_en.pdf
24. Изследване на Евробарометър (1984 г.)- file:///C:/Users/Computer/Downloads/eb21_en.pdf
25. Изследване на Евробарометър (1985 г.)- file:///C:/Users/Computer/Downloads/eb23_en.pdf,
26. Изследване на Евробарометър (1992 г.)- http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb37/eb37_en.pdf
27. Изследване на Евробарометър (1993 г.)- http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb40/eb40_en.pdf
28. Изследване на Евробарометър (2003 г.)- http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb59/eb59_rapport_final_en.pdf
29. Изследване на Евробарометър (2007 г.)- http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_en.pdf
30. Изследване на Евробарометър (2016 г.)- file:///C:/Users/Computer/Downloads/eb86_first_en.pdf
31. Изследователски център за научни изследвания в Норвегия- <http://sentio.no/en/>
32. Има ли паспорт евроскептицизмът- College of Europe “Does Euroscepticism have a passport?”, 2004-<https://www.coleurope.eu/content/publications/pdf/Collegium29.pdf>
33. Канас: Vitalino Canas/ The Semi-Presidential System Vitalino Canas- http://www.zaoerv.de/64_2004/64_2004_1_a_95_124.pdf
34. Конституция на Дания-The Constitution of the Kingdom of Denmark Act. 5th June, 1953- https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953.pdf?lang=en
35. Конституция на Финландия (1919)/Constitution of Finland (1919)- <http://www.servat.unibe.ch/icl/fi01000.html>
36. Конституция на Финландия (2000)/ Constitution of Finland (2000) - <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>

37. Кръш: Jay Crush/In what ways does liberal intergovernmentalism differ from traditional intergovernmentalism
http://www.academia.edu/9522005/In_what_ways_does_liberal_intergovernmentalism_differ_from_traditional_intergovernmentalism
38. Лаурсен: Laursen, F., Laursen/ The Danish Presidency 2002: Completing the Circle from Copenhagen to Copenhagen, 2003, Bonn, Germany-
http://aei.pitt.edu/1661/1/dp_c123_laursen.pdf
39. Либерална партия- (официален сайт)- <https://www.venstre.no/politikk/prinsippprogram/>
40. Либерална партия- официален сайт (компани)-
<https://www.venstre.no/?s=kampanjer+mot+EU>
41. Лявата партия- официална програма-
<http://www.vansterpartiet.se/material/partiprogram> (част- Европейският Съюз и европейското сътрудничество).
42. Лявата партия- официална програма-
<http://www.vansterpartiet.se/material/partiprogram>
43. Маастрихтски договор/Treaty of Maastricht on European Union-<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:xy0026>
44. Манифест на Червено-зеления альянс-
<http://enhedslisten.dk/programmer/enhedslisten-principprogram>
45. Литва и Дания споделят сходна позиция за бъдещето на ЕС- Lithuania and Denmark are like-minded on Europe future- <https://www.lrp.lt/en/press-centre/press-releases/lithuania-and-denmark-are-like-minded-on-european-future/26112>
46. Мулатен: Anu Mulaten/Towards a Non-sovereignist Constitution in Finland- The European Union Contributing to National Constitutional Change/ <http://constitutional-change.com/towards-a-non-sovereignist-constitution-in-finland-the-european-union-contributing-to-national-constitutional-change/>
47. Народен глас против ЕС (официален сайт)- <http://www.nejtilleu.se/>
48. Народно движение против ЕС-кампания (2015)-<http://www.folkebevaegelsen.dk/det-goer-vi/kampagner/retsforbeholdet/>
49. Народно движение против ЕС (програма- Това имаме в предвид ние)-
<http://www.folkebevaegelsen.dk/det-mener-vi/>
50. Национално датско радио -<http://www.dr.dk/nyheder/indland/junibeveagelsen-starter-nej-kampagnen-0>
51. Не на ЕС-Nei til EU-http://www.neitileu.no/om_nei_til_eu/hvorfor_nei/4_grunner
52. Ние плащаме, но нямаме дума: това е истината за отношенията на Норвегия с ЕС- We pay, but have no say: that's the reality of Norway's relationship with the EU-
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/oct/27/norway-eu-reality-uk-voters-seduced-by-norwegian-model>
53. Норвегия и ЕС- NDLA samfunnsfag- Norge and EU/ - <http://ndla.no/nb/node/11055>
54. Норвегия и ЕС. Партньори за Европа-
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/UD/Vedlegg/eu/norge_og_eu_2011.pdf
55. Норвегия и ЕС (програма) :
https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/europapolitikk/norway_eu.pdf
1. Норвегия към Великобритания- Norway To Britain-<http://www.politico.eu/article/eu-referendum-look-before-you-leap-norways-pm-tells-brexiteers/>

2. Нюджент: N. Nugent/ The Government and Politics of the European Union. 6th Edition. Palgrave Macmillan- <http://books.google.ie/books?q=Neil+Nugent%27s+Government+and+politics+of+Europe+an+Union&lr=&sa=N&start=10>, 2006. стр.558
3. Нордското сътрудничество: Nordic Cooperation- <http://www.norden.org/en/nordic-council>
4. Норвегия строи гранична ограда с Русия, за да държи бежанците отвън/ Norway to build border fence to keep out refugees - <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/norway-border-fence-russia-refugees-refugee-crisis-schengen-syria-war-a7208806.html>
5. Партията на обединените демократи за Европа- <http://www.europeansunitedfordemocracy.org/programme/>
6. Партията на Шведските демократи-официална програма- <https://sd.se/var-politik/>
7. Партията на Фините-официален сайт- <https://www.perussuomalaiset.fi/kielisivu/in-english/>
8. Педерсен: Pedersen, M. The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility, 1979- <http://janda.org/c24/Readings/Pedersen/Pedersen.htm>
9. Политиката на Пасикиви - The Paasikivi Policy and Foreign- Policy Thinking - <http://www.paasikivi-seura.fi/123>
10. Председателството на Съвета на ЕС : плановете и приоритетите/ EU presidency: Finland's Plans and Priorities- <http://www.finland.org/public/default.aspx?contentid=149901&nodeid=40956&contentlan=2&culture=en-US>
11. Приоритетите на датското председателство на Съвет на ЕС /Priorities of the Danish Presidency of the Council of the European Union- <http://www.crenerg.org/documente/attw1nb0.pdf>
12. Присъединяването на Дания към ЕС- CVCE.eu- Denmark's accession- <http://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/399cb32d-c93d-4374-9537-20fa9a99f61c>
13. Програма на Червено-зеления альянс- <http://org.enhedslisten.dk/english/programme-red-green-alliance>
14. Раунио: Tapio Raunio/Finland: weak presidents and the power of speech/2016- <http://presidential-power.com/?p=4441>
15. Резултати на Шведското председателство на Съвета на ЕС - Outcomes of the Swedish EU Presidency- <http://streitcouncil.org/index.php?page=the-swedish-presidency>
16. Реч на Норвежкия крал- Norwegian king's amazing speech on love and diversity- <https://www.thelocal.no/20160902/see-the-norwegian-kings-amazing-speech-on-diversity-and-acceptance>
17. Северно-балтийската осмица- <https://www.urm.lt/default/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/regional-cooperation/nb8>
18. Северният съвет: The Nordic Council- our council- <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:701349/FULLTEXT01.pdf>
19. Социалистическа лява партия(официален сайт)-програма- <https://www.sv.no/prinsipprogram/>
20. Социалистическа лява партия (официален сайт)- <https://www.sv.no/wp-content/uploads/2013/12/V%C3%A5r-tids-oppgaver.pdf>

21. Социалистическа партия- официален сайт- <https://www.sv.no/blog/2016/06/28/hva-na-lille-land/>
22. Социалистическа народна партия (официална програма)- <http://sf.dk/det-vil-vi/det-vil-vi>
23. Статистика Дания/<http://www.dst.dk/en/Statistik>
24. Статистика от проведените избори в Датския парламент - http://www.ft.dk/Folketinget/Oplysningen/Valg/~media/PDF/om_folketinget/Folketingets_Oplysning/Folketingsvalgene%201953-2015.pdf.ashx
25. Статистика Норвегия/Statistics Norway- <https://www.ssb.no/en/>
26. Статистика Швеция/Statistics Sweden- <http://www.scb.se/>
27. Финландия - полупрезидентски модел към парламентарен- Finland SemiPresidentialism to Parliamentarism Politics Essay- <http://www.ukessays.com/essays/politics/finland-semi-presidentialism-to-parliamentarism-politics-essay.php>
28. Финландия по време на студентата война- Finland during the Cold War – Diplomatic balancing act or anxious subordination? -http://www.uni-regensburg.de/philosophie-kunstgeschichte-gesellschaft/geschichte-suedost-osteuropa/medien/bilder/exkursionen/helsinki-2013/essay_finlandisation.pdf
29. Финландското председателство на Съвета на ЕС / Finnish Presidency of the EU- <https://www.mpo.cz/en/energy/international-cooperation/european-energy-policy/finnish-presidency-of-the-eu--18674>
30. Финландската работническа партия (официален сайт)- <http://www.tyovaenpuolue.org/>
31. Хейсканен: Outi Anneli Heiskanen /Publiceuroscepticism in Finland/Huhtikuu 2015- https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155238/Heiskanen_Yleinen%20valtiooppi.pdf?sequence=1
32. Християндемократическа партия (официален сайт)- <https://www.krf.no/politikk/in-other-languages/>
33. Християнска партия(официална програма)- <http://dekristne.no/PDK/handling.php>
34. Център за статистически изследвания към шведската национална телевизия (Faktakollen)- <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/17565278>
35. Партия на центъра- Не на ЕС (официална страница)- <http://www.senterpartiet.no/10-gode-grunner-til-a-stemme-sp/category15959.html>
36. Партия на центъра- официален сайт- <https://www.centerpartiet.se/var-politik/vara-ideer/en-entreprenorsdriven-ekonomi.html>
37. Партия на центъра-официален сайт(кампании)- <http://www.senterpartiet.no/sok/category14.html?categoryID=14&articlesearchstring=kampanjer&offset3=0>
38. Партия на центъра- програмни цели (официална страница)- <http://www.senterpartiet.no/10-gode-grunner-til-a-stemme-sp/category15959.html>
39. Полиция в Швеция-сайт - Polisen - <https://polisen.se/en/laws-and-regulations/border-control/>
40. Тагарт и Шчербак: The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States- <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-working-paper-6.pdf&site=266,2002>

41. Централно статистическо бюро- Норвегия- <http://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/25-3.html> и <https://www.ssb.no/valg/statistikker/stortingsvalg/hvert-4-aar?fane=arkiv#content>
42. Централно статистическо бюро- Швеция - <http://www.scb.se/hitta-statistik/sok/?query=Val&pn=1>
43. Официални избори в Швеция- http://www.val.se/val_och_folkomrostningar/
44. Червена партия-официална програма- (част „Зелен социализъм“) <http://xn--rdt-0na.no/politikk/prinsippprogram/>
45. Червена партия- официален сайт (Кампании)- <http://xn--rdt-0na.no/om-r%C3%B8dt/kampanjer/eu-skaper-ikke-fred/>
46. Шведският крал застава зад ЕС в парламентарна реч-Sweden’s king stands up for the EU in parliament speech- <https://www.thelocal.se/20160913/swedens-king-stands-up-for-the-eu-in-parliament-speech>
47. Шведска национална телевизия/Sveriges Television-<http://www.svt.se/>
48. Шведското председателство на Съвета на ЕС: Swedish Presidency of the European Union: Summary of the work in the Environment Council-<https://www.government.se/49b75e/contentassets/07e15646d3cf49f3a223fff521e2975a/swedish-presidency-of-the-european-union-summary-of-the-work-in-the-environment-council-m2009.54>
49. Швеция и Дания въвеждат граничен контрол/Sweden and Denmark add border checks to stem flow of migrants: <https://www.nytimes.com/2016/01/05/world/europe/sweden-denmark-border-check-migrants.html>
50. Шмитер: P. Schmitter/Neo- Neo-Functionalism, European University Institute., July 2002 стр. 7- https://unila.edu.br/sites/default/files/files/05%20Neo-Neo7_final.pdf
51. Юнското движение- http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Samfund/Danske_politiske_partier_og_bev%C3%A6gelses/JuniBev%C3%A6gelsen
52. Юнската листа-официална програма -<http://junilistan.se/valplattform-2014/>
53. Юр: IlkkaS. Iur/Constitutionoffinland, p.17 - <file:///C:/Users/Computer/Downloads/constitutionoffinland1.pdf>
54. Якобсон: Mats Jakobson/ Paasikivi biography: final part describes tough political balancing act as postwar President/2003- <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031104IE10>
55. Якобсон: Mats Jakobson/ The Communist Split”. Finland in the New Europe- https://books.google.bg/books?id=T8B2V11NgVoC&pg=PA77&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

